

нина николова

# EXCREMENTUM

сетива на близостта



**Nina Nikolova**  
**EXCREMENTUM**  
***Senses of Proximity***  
*(a sociological analytic)*

© Nina Nikolova, *author*, 2020

©  – Critique and Humanism Publishing House, 2020

**Нина Николова**  
**EXCREMENTUM**  
***Сетива на близостта***  
*(социологическа аналитика)*  
монография

© Ирина Джонкова, *художник*, 2020

© Издателска къща  – Критика и Хуманизъм, 2020

ISBN 978 954 587 224 2

Всички права запазени. Забранено е възпроизвеждането на части от или на цялата публикация, по какъвто и да било начин, без изричното писмено съгласие на носителите на всички видове права върху изданието.

## СЪДЪРЖАНИЕ

Встъпителни думи . . . . . 7

### Първа част

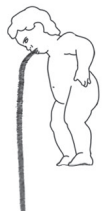
1. Зимел, Фройд и светът на миризмите като предизвикателство пред социологията . . . . . 15
2. *Das Unbehagen* от Фройд. . . . . 37
3. Екскременти и парфюми: дезодориране и ароматизиране на тела и градски пространства . . . 53

### Втора част

1. *Ekel vs. Lust* . . . . . 73
  2. *Noli me tangere* . . . . . 91
- Приложение 1:  
*Ното hapticus*: една критика на усилването . . . . . 109
- Приложение 2:  
‘Дивото’ тяло и спортът:  
към една историческа социология на спорта . . . . . 115

## Трета част

|  |     |
|--|-----|
| 1. Санитарната култура:<br>тоалетни предизвикателства. . . . .           | 131 |
| 2. Частно пространство при социализма? . . . . .                         | 153 |
| <i>P.S.:</i><br>‘Бившите’ и прокрустовото ложе<br>на новия свят. . . . . | 180 |
| <i>Приложение:</i><br>Материалността на афективните спомени . . . . .    | 195 |
| <br><i>Table of Contents</i> . . . . .                                   | 204 |
| <i>Summary</i> . . . . .   | 207 |
| <br>За автора. . . . .   | 211 |



## ЗИМЕЛ, ФРОЙД И СВЕТЪТ НА МИРИЗМИТЕ КАТО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО ПРЕД СОЦИОЛОГИЯТА<sup>1</sup>

Ако не искате да виждате, можете да погледнете настрана. Ако предпочитате да не слушате, можете да спрете да обръщате внимание. Бихте могли да игнорирате предложението за ръкостискане. Ястие, което не харесвате, може да откажете. Но вие не можете да не помиришете – не, не дори ако извърнете носата си.

Дан Макензи

След статията на Ларджи/Уотсън „Социология на миризмите”<sup>2</sup> от 1972 г. и прословутото изследване на Ален Корбен *Миризмът и нарцисът*<sup>3</sup> от 1982 г. може да се каже, че от 90-те години на миналия и особено от началото на нашия век литературата в областта на хуманитарните и социални науки, посветена на обонянето, прогресивно набъбва. Особено важна е книгата на Констанс Класън, Дейвид Хаус и Антъни Синот *Ароматът: Културна история на мири-*

---

<sup>1</sup> Първа версия на този текст е публикувана в сп. *Социологически проблеми*, С., БАН, 2018, кн. 1.

<sup>2</sup> Largey, G. P., Watson, D. R., „The Sociology of Odors”, 1972, *American Journal of Sociology*, Vol. 77, No 6.

<sup>3</sup> Corbin, A., *The Foul and the Fragrant: Odor and the French Social Imagination*, 1986, Oxford, Berg Publishers.

са<sup>4</sup>, излязла през 1994 г., която систематично се цитира в последващите изследвания. През 1998 г. е публикувана дисертацията на Юрген Рааб от университета в Констанц под названието *Социалното конструиране на олфакторното възприятие*<sup>5</sup>, която прераства в книгата *Социология на обоняннието*, публикувана през 2001 г. Сериозен принос по темата е двутомната антология на Олга Вайнщейн *Ароматите и миризмите в културата*.<sup>6</sup> А *Парфюмът*<sup>7</sup> на Патрик Зюскинд надали е нужно дори да споменавам, въпреки че става дума за художествен текст, при това фикция. Бихме могли да кажем, че през последните две десетилетия сме свидетели на истинска ‘олфакторна революция’ (ако перифразираме тезата<sup>8</sup> на Ален Корбен) в социалните и хуманитарни науки, което само по себе си би могло да е тема на сериозно изследване.

---

<sup>4</sup> Classen, C, Howes, D., Synnott, A., *Aroma. The Cultural History of Smells*, 1994, London, Routledge.

<sup>5</sup> Raab, J., *Die soziale Konstruktion olfaktorischer Wahrnehmung. Eine Soziologie des Geruch*, Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades des Doktors der Sozialwissenschaften, 1998, Universität Konstanz.

<sup>6</sup> Вайнштейн, О., *Ароматы и запахи в культуре*, 1 и 2, М., 2010, Новое литературное обозрение.

<sup>7</sup> Зюскинд, П., *Парфюмът. Историята на един убиец*, П., 1988, Хр. Г. Данов, прев. Юрия Симова.

<sup>8</sup> Като „олфакторна революция“ Ален Корбен дефинира основополагащата промяна във възприятието, оценката и интерпретацията на миризмите, настъпила през XVIII и XIX в. (Raab, *ibid.*, 84; вж. също: Classen, Howes & Synnott, *ibid.*, 6).

## 1. Зимел и Фройд като първопроходници в темата за олфакторното сетиво

Аз обаче ще се върна доста по-назад в историята на обонянието като изследователски предмет. Ще се спра на двама автори, които не се фокусират изрично върху тази тема, а я поставят по-скоро мимоходом в изследванията си, но, струва ми се, по важен начин проправят пътя на по-нататъшните занимания с проблема за олфакторното възприятие. Става дума за Зимел и неговата *Социология на сетивата*<sup>9</sup> от 1907 г. и за Фройд с един от ‘най-социологическите’ му текстове *Неудовлетвореността в културата*<sup>10</sup> от 1930 г.

Както може да се очаква, Зимел се съсредоточава основно върху зрението и слуха, които (не само според него) имат доминираща роля в модерната епоха. Но пък наред с тях, макар и в рамките само на няколко страници, той прави прелюбопитен анализ на обонятелното сетиво. За него е някак очевидно, че „по своето социологическо значение” то се нарежда сред „по-нисшите сетива”, но независимо от това, значението му далеч не е толкова слабо, колкото сме свикнали да мислим. И забелязва нещо много важно: при обонянието преобладава субективното усещане за удоволствие или неудоволствие и за разлика от визията и слуха то „не превръща себе си в обект”, а „остава затворено в субекта”. Това може да се види при езиковите ни затруднения да го опишем: „Ако кажем: мирише на кисело, това означава само, че мирише така, както ми-

---

<sup>9</sup> Зимел, Г., „Социология на сетивата“, в: Зимел, Г., *Фрагментарният характер на живота*, С., 2014, ИК КХ – Критика и Хуманизъм, съст. и прев. Теодора Карамелска.

<sup>10</sup> Фройд, З., „Неудовлетвореността в културата“, във: Фройд, З., *Текстове за културата*, С., 2019, ИК КХ – Критика и Хуманизъм, прев. Нина Николова.



рише нещо, чийто вкус е кисел”<sup>11</sup>. Зимел акцентира върху „инстинктивните антипатии и симпатии”, на които трудно можем да се съпротивляваме. Нещо повече, той предполага, че по-високата индивидуална чувствителност към миризми е причина за „много повече страдание и отвращение”, отколкото за удоволствие.<sup>12</sup> Нека обобщя казаното дотук: колкото по-малко сме в състояние да обективираме обонятелните впечатления, толкова по-силно те ни въздействат на субективно равнище. Затова „ако другите сетива хвърлят хиляди мостове между хората, ако отблъскването, което те поражда, винаги може да бъде помирено чрез привличане, – то, обратно, обонянето може да се определи като дисоциращо сетиво”, а неговите решения са „радикални и необратими”.<sup>13</sup>

Нека сега да видим какво мисли Фройд за обонятелното сетиво. Както е известно, той обвързва началата на културата с изправената походка на човека. Важното за нас обаче в случая е, че изправянето на човека води до обезценяване на обонянето за сметка на превъзходството на зрителното сетиво. В една бележка от IV параграф на *Неудовлетвореността...* Фройд казва: „Отслабването на обонятелните дразнения изглежда е именно последица от отдръпването на човека от земята, от решението за изправената походка, което сега прави видими и уязвими скритите до момента гениталии и така предизвиква срама. Следователно началото на съдбоносния културен процес навярно е било изправянето на човека”<sup>14</sup>. Всъщност трябва да се подчертае, че с изправянето на човека обонянето и свързаната с него анална еротика (тема, която систематично присъства в произведенията на Фройд) са подложени на т.нар. „органично изтласкване”, а

---

<sup>11</sup> Зимел, цит. съч., 31.

<sup>12</sup> Пак там, 32.

<sup>13</sup> Пак там, 34

<sup>14</sup> Фройд, цит. съч., 126-7.

оттам под негова заплаха се оказва и съвкупната сексуалност на човека. „Много невротизи, казва Фройд, а и много други освен тях, изказват недоволството си от факта, че ‘*inter urinas et faeces nascimur*’ [между урината и изпражненията сме родени]. Гениталиите също произвеждат силни обонятелни усещания, които за много хора са непоносими и вгорчават сексуалното им общуване.”<sup>15</sup>

## 2. Егин инсцениран диалог

Да си представим сега, че Зимел и Фройд разговарят по темата за обонянето (което не би било толкова чудно, предвид това, че те са съвременници и почти връстници), като първият по-скоро задава въпроси, на които вторият се опитва да отговори.

Ще открия няколко проблемни кръга от една такава въображаема дискуссия.

*Зимел:* „Особено важен за мен е субективният характер на обонянето. Той е така отчетлив, че когато помиришем нещо, ние го поемаме толкова дълбоко в себе си, усвояваме го чрез виталния процес на дишането толкова плътно, че то стига до самата ни сърцевина така, както никое друго сетивно впечатление. На какво според Вас се дължи това?”

*Фройд:* „Вие говорите не само за субективност, а и за ‘инстинктивност’ на олфакторното усещане. Наблюдението Ви е много точно. Обонянето е подложено на органично изтласкване, в резултат на което то се утаява в несъзнаваното. Но знаем, че утаяването в несъзнаваното е по-скоро притаяване и несъзнаваните продукти продължават да оказват своето въздействие, което обаче ние вече не сме в състояние да контролираме.”

---

<sup>15</sup> Пак там, 137.

*Зимел:* „Как смятате, на какво се дължи доминиращата роля на отвращението пред удоволствието от обонятелните впечатления?“

*Фройд:* „Ако формулирам теорията<sup>16</sup> си за отвращение в максимално сбит вид, бих казал: отвращението е бивше желание. Подтикът към чистота, за който и Вие говорите, произлиза от порива за отстраняване на екскрементите, които е трябвало да станат неприятни за сетивното възприятие. Ние знаем, че те не предизвикват никакво отвращение у детето, а му изглеждат ценни като отделена част от неговото тяло. Възпитанието ускорява предстоящия ход на развитието, който трябва да лиши екскрементите от ценност, да ги направи противни, гнусни, гадни. Така тези отделени от тялото субстанции – поради силната си миризма – са осъдени да споделят съдбата, отредена на обонятелните дразнения. Следователно аналната еротика става първа жертва на ‘органичното изтласкване’. На мястото на удоволствието трябва да застане отвращението.“

*Зимел:* „А как психоанализата би обяснила това, че обонянето е дисоцииращо сетиво?“

*Фройд:* „Силата на социалния фактор, който обезпечава по-нататъшното преобразуване на аналната еротика, се потвърждава от факта, че въпреки целия напредък в развитието, миризмата на собствените екскременти не е толкова шокираща и отблъскваща за човека, шокира и отблъсква винаги само екскрецията на другия. Следователно нечистият, онзи, който не прикрива своите екскременти<sup>17</sup>, обижда другия, проявява незачитане към него, а това може да се види в най-ярките и най-често употребявани обиди. Би било непонятно, че човек използва името на своя най-верен прия-

---

<sup>16</sup> Разсъжденията на Фройд за отвращението са резюмирани и наречени „теория за отвращението“ от Менингхаус (Menninghaus, W., „Psychoanalyse des Stinkens. Freuds Erzählung von Genese und Funktion des Ekels“, 2013, *Lebenswelt*, №3, 226-239).

<sup>17</sup> И миризмата, която отделят; което важи и за изпускането на газове.

тел от животинския свят, кучето, като обидна дума, ако то не извикваше презрението на човека с две свои качества, а именно: то е животно със силно развито обоняние, което не се гнуси от своите екскременти и същевременно не изпитва срам от сексуалните си функции. С напредването на културата напредва изтласкването не само на ананалната еротика, но и на съвкупната сексуалност, като най-дълбокият корен на този процес 'ще се окаже органичната защита на придобитата с изправената походка нова форма на живот', която трябва да бъде охранявана от 'предшестващото я животинско съществуване'..."

### **3. Амбивалентността на темата за обонянието като предмет пред социологията**

Нека преди да извлека някои според мен важни следствия от тезите и хипотезите на Зимел и Фройд, да подложам този въображаем разговор на междинна равностметка.

Неслучайно избра да представя размислите на двамата класици под формата на диалог. Има някаква драматичност в социологическата постановка на проблема за обонянието при Зимел. Още в първото изречение от страниците, посветени на олфакторното сетиво, се усеща напрежение: „По социологическо значение по-нисшите сетива отстъпват на визията и слуха, макар значението на обонянието да не е толкова слабо, колкото своеобразната апатичност и недоразвитост на сетивните му впечатления ни подвеждат да приемем“<sup>18</sup>. Обонянието е нисше сетиво, то е недоразвито, но това сякаш е само някаква привидност, която ни пречи да

---

<sup>18</sup> Зимел, цит. съч., 31.

забележим социологическия му смисъл. Зимеловата – изкушавам се да кажа: социологическата – драма продължава и нататък, когато се поставя въпросът за евентуално скъсяване на социалната дистанция между висшите и нисшите класи: „Всички лишения и жертви обаче биха били хиляди пъти по-предпочитани, отколкото телесното съприкосновение с народа, по който е полепнала ‘честната пот на труда’“<sup>19</sup>. Или пък да вземем тревогата на Зимел за това, че колкото по-чувствителен е човек, колкото по-изтънчена е неговата обонятелна сетивност, толкова повече той е подложен на „страдание и отвращение“ и толкова по-малко – на „удоволствие и привличане“.<sup>20</sup>

Ще повторя: изглежда темата за обонянieto поражда напрежение, има някаква амбивалентност, която Зимел регистрира, но като че ли не е в състояние да обясни в дълбочина. И това е така, доколкото в проникновеното микроскопско описание на Зимел прозира неговата персонална естетска свръхсензитивност, която несъмнено изостря сетивата му, но същевременно го държи на дистанция от изследвания предмет. Обратно, Фройд сякаш е имунизиран<sup>21</sup> спрямо света на отвратителното и винаги е готов да се докосне и дори да се потопи във вонящата му среда. Установеното от Зимел е необходимото, но недостатъчно условие за обяснението на

---

<sup>19</sup> Зимел, цит. съч., 32.

<sup>20</sup> Пак там.

<sup>21</sup> В писмата си до своя приятел В. Флийс Фройд тематизира резистентността си към отвратителното. „В своята самоанализа на базата на сънищата си, пише Менингхаус, той стига до убеждението, че неговата детегледачка някога го е изкъпала в леген с оцветена в червено вода, в която преди това сама се е измила (...). Както Зигфрид, който се къпе в кръвта на дракона, Зигмунд е изкъпан в менструална кръв и по този начин става резистентен, неуязвим по отношение на отвратителното (...). В нетравматичната инициация в табуираната менструална кръв той вижда своето интелектуално освобождаване от отвращението“ (Menninghaus, *ibid.*, 231-232).

противоречивостта и за снемането на напрежението. Наложително е аналитично тълкуване. Хипотезата ми е, че и самата социология на обонянието не би могла да се справи със своя предмет без психоанализата. И всичко това – заради спецификите на олфакторното сетиво.

Но както казва Харви Молоч, нека използваме тази напрегнатост като трамплин за последващите ни разсъждения.<sup>22</sup>

И така, защо смятам, че именно Зимел и Фройд проправят пътя за по-нататъшните изследвания на обонянието? Казано накратко: защото Зимел забелязва, усеща, бих казала, ‘надушва’ *подривната мощ*<sup>23</sup> на олфакторното сетиво (неслучайно то е определено от него като *дисоциращо* сетиво), а Фройд предлага аналитично обяснение на тази негова специфика.

Светът на миризмите<sup>24</sup> е предизвикателство пред социо-

---

<sup>22</sup> Molotch, H., L. Noren, *Toilet. Public Restrooms and the Politics of Sharing*, 2010, New York & London, New York University Press.

<sup>23</sup> Впрочем подривната му сила може да се види и в сферата на самата научна публичност. Някак смущаващо и дори конфузно е да се говори по олфакторната тема. Префиненият слух на академичната аудитория на свой ред се напруга, но може би не толкова от изследователско любопитство, колкото от погнуса, когато освен за аромата на неделната закуска от детството и за благоуханието на пролетта или боровата гора, трябва да чуе за миризмите от изпускането на газове, от фекалиите или от човешката пот. Говорителят по темата започва да буди подозрение и като че да ‘понамирисва’ със своя неблагопристоен изследователски интерес, а с това самият той може би се превръща в обект на психоаналитични догадки и съмнения. И навярно системното пренебрегване на тази тема до 90-те години на миналия век (с някои малки изключения, както видяхме) има своите – грижливо премълчавани – основания и в тези (уж изискани) съпротиви.

<sup>24</sup> На внимателния читател надали ще убегне, че някак безразборно говоря ту за обонятелно сетиво, ту за миризми така, сякаш те са синоними. Ако се замислим обаче, това донякъде може и да е оправдано. Да се обърнем отново към езика. Вече стана дума за нашите лингвистични затруднения да изразяваме обонятелните си впечатления, за които

логията на първо място, защото е предизвикателство, а може би дори посегателство, по отношение на модерния социален ред. Ще го кажа с думите на Констънс Класън, Дейвид Хаус и Антъни Синот: миризмите са „заплаха за абстрактния и безличен режим на модерността по силата на тяхната радикална интериорност, на трансгресивната им способност и на техния емоционален потенциал“, тъй като „съвременното общество изисква да се дистанцираме от емоциите си, социалните структури и разделения следва да се разглеждат като обективни или рационални, а личните граници да са неприкосновени“<sup>25</sup>. Тази сама по себе си много важна констатация обаче се нуждае от обяснение.

---

говори още Зимел. Но нека обърнем внимание и на още една особеност: в немския и английския език например ‘обоняние’ и ‘миризма’ се обозначават с една и съща дума: съответно ‘Geruch’ и ‘smell’. „Говорещите английски език нямат лингвистична способност да разграничат дори вдишване на миризма и излъчване на миризма (напр. *I smell something* в противоположност на *something smells*)“ (Harris R. G., *Social Emanations: Toward a Sociology of Human Olfaction*, Dissertation Prepared for the Degree of Doctor of Philosophy, 2007, University of North Texas, 84). Впрочем тази особеност може да се види и в българския език: думата ‘мириша’ може да означава едновременно примерно: ‘мириша на парфюм’ и ‘мириша парфюма’.

<sup>25</sup> Classen, C., Howes, D., Synnott, A., *ibid.*, 5. Както може да се види по-нататък, този цитат всъщност синтезира тезите на Х. Маркузе и Е. Шахтел.

#### 4. Парфюмът като симптом за немоцта на социално-хуманитарния научен дискурс

Подкопаващата роля на миризмите се дължи на това, че те са едновременно неуловими и всепроникващи. Те витаят, имат някакво призрачно – невидимо и неведомо<sup>26</sup> – присъствие. Благоуханията имат силата да омайват, да опияняват, да въздействат подобно на дрога.<sup>27</sup>

Тази магическа и същевременно подривна мощ на обонятелните въздействия може би най-ясно се вижда в една емблематична сцена от романа *Парфюмът* на Патрик Зюскинд. Главният герой Грьонуй е осъден на мъчителна смърт заради чудовищните си престъпления: 25 убийства на млади момичета, чиито ухания е успял да екстрахира, запази и превърне в единствен по рода си, в съвършен парфюм. Присъдата трябва да бъде изпълнена на площад, преизпълнен с разгневени, но и ликуващи в очакване на справедливото възмездие хора. В кулминационния момент Грьонуй се появява пред огромната тълпа, напарфюмиран със своето уникално творение. И всички, които до този мо-

---

<sup>26</sup> Не е случайно тяхното сакраментално значение и употребата им в магията и религията. Както казва Юрген Рааб, „в началото бе димът“; по-нататък той отбелязва, че етимологията на думата парфюм носи именно такава конотация (от латински: *per fumum* – чрез дим) (Raab, *ibid.*, 69).

<sup>27</sup> Знаменитата и многократно цитирана фраза на Маркс, че религията е „опиум за народа“, той произнася в Увода на „Към критиката на Хегеловата философия на правото“ в твърде важен контекст. Маркс казва буквално следното: „Религията е въздишката на угнетеното същество, сърцето на безсърдечния свят така, както е духът на бездуховните порядки. Тя е опиумът на народа“ (Marx, K., *Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie. Einleitung*, в: MEW, т. 1, 1976, Karl Dietz, Berlin/DDR).



мент са обзети от неопишуема ярост и желание за мъст към този гнусен убиец, изведнъж се преобразяват в своята противоположност, защото: „[т]ой, Жан-Батист Грьонуй – роден без собствен мирис в най-зловонното кътче на света, дошъл от миазмата, изпражненията и разложението, израсъл без обич (...), дребен, гърбав, куц, грозен, потаен, чудовище отвътре и отвън – бе спечелил обичта на цял свят. Каква ти обич! Любав! Почит! Обожание!“<sup>28</sup>. Екзекуцията се превръща в гигантска вакханалия<sup>29</sup>, продължила цяла нощ, от която на сутринта всички се събуждат с „ужасен махмурлук“: „На мнозина това преживяване се стори така чудовищно, така необяснимо и така несъвместимо със собствения им морал, че го заличиха от паметта си буквално в мига на отрезвяването си...“<sup>30</sup>. Парфюмът е оказал магическо въздействие, излял се е в експлозивна, опияняваща енергия, която буквално превръща установения социален ред в хаос, добродетелта – в порок, омразата – в любов.

Какво всъщност се е случило? Парфюмът на Грьонуй е упражнил мощен съблазняващ<sup>31</sup> ефект върху тълпата. Той е пробудил несъзнавани желания. Накарал е хората да поискат нещо, което всъщност не са знаели, че искат. Ако (онтогенетично и филогенетично) желанието се трансформира в отвращение (както показва Фройд), тук наблюдаваме обратния процес: отвратителното става желано.

За да проясна казаното, ще маркирам един друг, много важен проблем, който може да бъде извлечен от творбата на

---

<sup>28</sup> Зюскинд, цит. съч., 223.

<sup>29</sup> „Благопристойни жени раздираха блузите си и с истерични писъци разголваха гръд. Мъжкарите с безумни погледи се препъваха през нивата от разгонена набъбнала плът, строполяваха се където им падне, съшаваха се в най-невъзможни пози и двойки – старик с девица, надничар с адвокатша, чирак с монахиня, йезуит с франкмасонка – без ред, както дойде“ (пак там, 222).

<sup>30</sup> Пак там, 228.

<sup>31</sup> По темата за съблазняването вж. Трета глава.

Зюскинд. Ароматът, който излъчва човешкото тяло, идва от дълбините му; в буквален и в преносен смисъл този аромат е *par excellence есенцията*<sup>32</sup>, същността, душата на човека. Същевременно Зюскинд отбелязва, че когато убийствата в Грас започват да се увеличават, жителите му с изненада и ужас установяват, че мъртвите девойки, чиито тела са разсъблечени и остригани, всъщност са девствени.<sup>33</sup>

Има, струва ми се, два устойчиви символа на съблазната: един в отвъдното – дяволът, и друг в отсамното – жената. В този смисъл девствените момичета<sup>34</sup> все още не са жени и като такива те все още не са субекти на съблазн, а само, така да се каже, обещания за такива. Те се намират в едно междинно състояние, репрезентирано от тяхната ароматна аура. Тук трябва да обърнем

---

<sup>32</sup> „Защо в толкова много култури миризмата се идентифицира със самия човек? Телесните миризми, излъчвани като че от вътрешността на даден човек, създават впечатлението за изразяване на *есенцията* на този човек или на есенциалното му битие“ (Classen, Howes & Synnott, *ibid.*, 116).

<sup>33</sup> За да разберем смисъла на този факт, нека да съпоставим презумпцията за уханието на младото девствено тяло с тази за миризмата, излъчвана от тялото на проститутката. Както показва Ален Корбен, етимологията на френската дума за проститутка *la putain* препраща към *puanteur* (зловоние) или към латинското *putida* (воняща) (Corbin, *ibid.*, 246), което той обяснява с това, че телесните течности на проституиращата жена са проникнати от мъжката семенна течност, в резултат на което тя не само излъчва непоносима воня, но и бива третирана като заплаха, като символ на нещо мръсно, като клоаката на обществото (*ibid.*, 46). В съзвучие с това е и описанието на Лаура Адлер, според която през целия XIX в. проститутките са били сравнявани с „отходни канали“ и „септични ями“; наричали ги „предохранителен клапан за мъжките страсти, рана, през която от тялото на обществото изтича гной“ (Адлер, Л., *Повседневная жизнь публичных домов во времена Мопассана и Золя*, М., 2005, Молодая гвардия). Девственицата и проститутката се оказват на двата полюса на олфакторните стереотипи, символизиращи от благоуханието и зловоние.

<sup>34</sup> Ален Корбен говори за „олфакторно целомъдрие“ и пояснява, че една девица не бива да се маскира с парфюми, достатъчен е съвсем лекият мирис на здраво тяло, мирисът, който все още е запазен от въздействието на мъжката семенна течност (Corbin, *ibid.*, 182-183).

внимание и на начина, по който Грьонуй извлича техните уха-ния. Методът анфлъораж е специфичен и подробно е описан от Зюскинд. Същественото тук е, че за да съхрани жив аромата на умъртвените тела, Грьонуй трябва да екстрахира благоуханията на момичетата, докато телата им са още топли, образно казано, докато душата, есенцията още не е напуснала тялото. В този сми-съл, както беше загатнато по-горе, Грьонуй може да бъде разгле-дан като аналог на Мефистофел.<sup>35</sup>

Основателно би било възражението, че позоваванията на една литературна фикция като *Парфюмът* биха могли да ома-ловажат изказаните твърдения. „Иронията е в това, пише Реги-на Харис, визирайки Зюскинд, че онзи, който обяснява силата на обонянието може би по най-ясния, завладяващ и дълбок на-чин, не е академичен учен, а е автор на фикция.“<sup>36</sup> Съгласявам се с тази констатация, но сама по себе си тя не е достатъчна, за да опровергае евентуални възражения.

Затова аз бих добавила нещо повече и по-различно: не е просто иронично, а е *симптоматично*, че вселената на ми-ризмите се поддава не толкова на рационален, академичен дискурс, колкото на фикционалния дискурс. Според мен причината за това е свързана със спецификата на самото олфакторно сетиво, и респективно, със спецификата на изсле-дователския подход към него.

---

<sup>35</sup> Проблемът за дяволската природа на Грьонуй развивам в Първа глава на Втора част.

<sup>36</sup> Harris, R. G., *ibid.*, 105.

## 5. 'Олфакторната логорея' като симптом за немоцта на социално-хуманитарния дискурс

Тук на преден план излиза един ключов аспект: безсилието на конвенционалните теоретични методи, с които се подхожда към темата за обонянето. Какво забелязваме? Ако през 80-те години на миналия век Ален Корбен говори за „олфакторно мълчание“ по темата, то, струва ми се, от 90-те години на миналия и още повече от началото на нашия век сме свидетели на точно обратната ситуация: експлозивно нарастване на изследванията. Странно, но сякаш хуманитарното и социалното знание е обсебено от противоположната нагласа: разразява се своеобразна *олфакторна логорея*. И това според мен далеч не е случайно. Хуманитарните и социалните учени като че са фасцинирани от проблема за обонянето. Те несъмнено са установили важността му и същевременно са респектирани от неговата сложност. В резултат сме изправени пред множество крайно интригуващи и многолики изследвания, които обглеждат предмета от най-разнообразни перспективи, наслагвайки още и още описания, поставяйки го във все повече и повече контексти, подлагайки го на всевъзможни анализи. Прилагат се различни подходи: феноменологични, символноинтеракционистки, структуралистки, семиотични. Макар всички тези усилия да са непренебрежими, ако си позволя едно, може би твърде силно, обобщение, представената картина наподобява визита при лекар, при която пациентът изброява симптом след симптом в стремежа си да опише максимално точно своето страдание. Но колкото повече симптоми изрежда, толкова повече прозира неспособността му да ги разчете, и то да ги разчете именно *като симптоми*. С други думи, зад изобилието от олфакторни разработки може да бъде разпознато



**Нина Николова** е завършила Социология в СУ „Св. Климент Охридски“.

Работила е като хоноруван преподавател в СУ „Св. Кл. Охридски“, Нов български университет, ЮЗУ „Неофит Рилски“.

От 2001 и понастоящем е преподавател в катедра Социология и науки за човека на ПУ „Паисий Хилендарски“ и води курсове по: Увод в социологията, Социология на публичността, Социология на тялото.

Автор е на монографията *Политанатомия на модерния човек. Тялото като предизвикателство пред социологията* (2001 г.), както и на множество статии в научни списания и сборници в областта на социология на тялото, социология на публичността, историческа социология на социализма.

Отговорен редактор е на научни поредици в Издателска къща КХ – Критика и Хуманизъм: „Случай“, „Теоретични пространства“.

Преводач е от немски език на автори като Ханс Блуменберг, Зигмунд Фройд, Никлас Луман. Редактор е на множество научни издания. Носител на Награда за ярки постижения в областта на превода на хуманитаристика на Съюза на преводачите в България (2016 г.).